

УДК 372.881.133.1

Смужаниця Діана Іванівна
кандидат філологічних наук, доцент
кафедра іноземних мов
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

ПЕРЕКЛАДНІ МЕТОДИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Стаття присвячена розгляду перекладних методів у навчанні іноземних мов. Детально аналізується граматико-перекладний (в основі якого лежить граматичний аспект перекладу) та лексико-перекладний (у центрі уваги якого лексика) методи. Зроблено короткий екскурс в історію із зазначенням впливу методики викладання латинської мови на тогочасну практику викладання європейських мов. Зосереджено увагу на труднощах, які пов'язані з розбіжностями граматичних та лексичних систем мови оригіналу і мови перекладу.

Ключові слова: граматико-перекладний метод, лексико-перекладний метод, мова оригіналу, мова перекладу, аналітичний переклад, синтетичний переклад.

Вступ. Перекладацька діяльність у сучасному динамічному світі набуває дедалі більших масштабів і вищої соціальної значимості. Перекладами займаються люди різних професій через виробничу необхідність. Питання перекладознавства та ролі перекладу у навчанні іноземних мов викликає неабиякий інтерес спеціалістів. Тим паче, що в останні роки впевнену першість за обсягом і значимістю займають інформативні вузькогалузеві переклади: науково-технічні, суспільно-політичні, економічні, юридичні. Не применшуючи жодним чином ролі художніх перекладів, увага багатьох лінгвістів і викладачів зосереджена саме на дослідженні наукового перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій підкреслює особливу роль перекладу у вивченні фахової лексики на заняттях з іноземної мови. Структура будь-якої мови здатна певним чином визначати особливості побудови речень при вираженні думки, частоту вживання певних форм у висловлюваннях. Як підкреслює В.Н.Комісаров, «однаковий зміст може виводитися із різних мовних структур і, навпаки, одна й та ж структура може слугувати основою для формування і розуміння різних повідомлень» [1, с.71]. Тобто, навчання перекладу в умовах взаємозв'язку і контактів різних культур у сучасному світі, збагачує і мову оригіналу, і мову перекладу, приводить до так званого «діалогу культур» [2, с.33]. Найновіші дослідження залишають відкритими для вивчення окремі питання стосовно застосування перекладних методів у навчанні іноземних мов, пошуку найраціональнішого способу перекладу спеціалізованих текстів з іноземної мови на рідну, і навпаки.

Метою нашого дослідження є аналіз перекладних методів у навчанні іноземних мов у історичному розрізі та на сучасному етапі. Серед основних завдань – зосередити увагу на труднощах, які пов'язані з розбіжностями граматичних систем мови оригіналу і мови перекладу, а також на необхідності застосування елементів компонентного аналізу при зіставленні лексичних явищ у структурі зв'язного тексту.

Виклад основного матеріалу. Одним з найголовніших завдань у навчанні іноземної мови у вишах є навчання перекладу оригінальної літератури зі спеціальності. Для того, щоб виробити раціональну методику в галузях науково-технічного перекладу слід зосередитися на багатьох факторах і особливостях мови наукової літератури, специфіці її словника, виборі еквівалента певної термінологічної одиниці.

Методика навчання іноземних мов у її історичному ракурсі завжди орієнтувалася на пошуки найдосяжнішого, найраціональнішого методу навчання. Певні історичні періоди розвитку суспільства характеризуються домінуванням одного чи кількох методів навчання в залежності від соціальних вимог су-

спільства, яке мимоволі впливає на функціонування і роль іноземних мов. Епоха Відродження висувала на найвищий щабель класичні мови, в першу чергу латинь, яка на той час використовувалася церквою, наукою, дипломатією і виконувала роль «живої» мови як засобу спілкування в міжнародних переговорах. XVIII-XIX століття принесли зміни соціально-політичного характеру в країні Європи, що не могло не позначитися на розвитку сучасних західноєвропейських мов: французької, німецької та англійської. Знання латинської мови при цьому залишалось беззаперечним атрибутом освіченості й науковості. Відповідно, багаторічні традиції викладання латинської мови в різних навчальних закладах не могли не дати ознаки у практиці вивчення європейських мов, основою яких стала латинь. Саме тому перекладний метод навчання іноземних мов набув значного поширення в усіх країнах Західної Європи, а пізніше Східної Європи і Росії, де він займав домінуюче положення аж до 1917 року.

Перекладний метод можна умовно поділити на граматико-перекладний, коли в основі перекладу лежить граматичний аспект, і лексико-перекладний, в центрі уваги якого залишається лексика. Адже засоби, які використовуються для вираження певного змісту в оригіналі, і засоби, які застосовуються у перекладі, завжди нерозривно пов'язані з граматикою і словником. Звідси випливає необхідність особливої уваги як до лексичного наповнення інформації, що підлягає перекладу, так і до граматичних форм і категорій у їх взаємозв'язках.

Слід одразу наголосити, що цей поділ стосується тільки початкового стану навчання, адже у своїй подальшій роботі ці дві складові перекладного методу обов'язково поєднуються в єдине ціле.

Лінгвістичною базою граматико-перекладного методу були засади порівняльного мовознавства, за якими різні мови мають у своїй основі спільні елементи, які можуть взаємозамінюватися. Порівняльний аспект у вивченні мов, сягаючи своїми коренями у глибоку давнину, завжди був одним із найцікавіших для лінгвістів, науковців і перекладачів-практиків. Відомий сучасний лінгвіст О. Чередниченко підкреслював, що «порівняння мов як форм культури відіграє першорядну роль у процесі навчання перекладу. Спираючись на добре знання культурних традицій, таке порівняння дає змогу виявити в обох мовах різноманітні відповідності, які полегшують перекладацьку діяльність, та розбіжності, які перешкоджають їй» [2, с.256]. І це цілком справедливо, адже, як у словниковому складі двох мов, так і у відношеннях між граматичними системами дуже рідко спостерігається повна відповідність. Навіть ті граматичні категорії, які, на перший погляд, є абсолют-

но ідентичними в мові оригіналу і мові перекладу, насправді не співпадають або тільки частково співпадають за обсягом значень чи функціями. Так, до прикладу візьмемо категорію числа в українській, англійській і французькій мовах. Здавалося б, вони абсолютно співвідносні: в усіх трьох мовах іменники мають форми двох чисел – однини і множини. Та навіть ці, ніби взаємозамінні граматичні форми різняться у багатьох випадках. Часто форми однини в українській мові відповідає форма множини в іноземній, і навпаки:

передмістя – *outskirts* (англ.), *faubourg* (франц.)
гроші – *money* (англ.), *argent* (франц.)

Це ж явище спостерігається і стосовно категорії роду, коли формальними показниками роду в англійському реченні виступає займенник-підмет, а в українському і французькому реченнях – узгоджені з іменником прикметники-означення.

She was tall and stout.

Вона була високою і повною.

Elle était de haute taille et grosse

Категорія роду в українській і французькій мові виражена чіткіше, ніж в англійській, бо окрім займенника-підмета показники роду (флексивні закінчення) мають іменники, прикметники, дієприкметники.

Граматико-перекладний метод передбачає вміння працювати з граматичними нюансами, які з'являються при аналізі форм і структур мови оригіналу та їх відповідників у мові перекладу.

На етапі поширення цього методу в країнах Європи та в період його розквіту (XVIII – XIX ст.), представники граматико-перекладного методу І. Мейдингер (Німеччина), Г. Оллендерф (Англія) базували навчання на основі зіставлення явищ у двох мовах та запам'ятовуванні еквівалентів. Інколи це зводилося до підбору окремих речень з певними граматичними конструкціями, які ілюстрували окремі граматичні явища. Положення про спільність усіх мов за походженням і способом вираження понять стало для представників вищезгаданого методу підставою для виокремлення дослівного перекладу як основного у процесі навчання іноземної мови.

Звісно, з розвитком науки про мову перекладні методи також зазнають змін. На сьогоднішньому етапі лінгвістичною аксіомою є те, що граматичні явища однієї мови, пов'язані із закономірностями її будови та функціонування, у своїй сукупності відмінні від граматичних явищ іншої мови, навіть якщо в окремих випадках спостерігається часткова подібність чи навіть повна відповідність. Зрозуміло, що відтворення тільки граматичної форми оригіналу не є метою перекладу. Мета перекладу – це відтворення думки в цілому.

Однак, усі труднощі, які пов'язані з розбіжностями граматичних систем мови оригіналу і мови перекладу, не слід перебільшувати. Інформація, яка виражається в мові оригіналу граматично, може виражатися лексично в мові перекладу. Власне цей факт, який підтверджується практикою, є доказом того, що різниця між граматичними і лексичними значеннями мовних одиниць полягає саме у різних способах їх вираження різними мовами.

Лексико-перекладний метод базується на вивченні мови на основі зв'язних текстів, здебільшого оригінальних, а не адаптованих. При цьому увага акцентується не на правильності відтворення окремих конструкцій у мові оригіналу і мові перекладу, а на аналізі лексичної насиченості тексту іноземною мовою та спробі передати її засобами рідної мови. На нашу думку, можна використати елементи компонентного аналізу, тобто розділити значення мовних одиниць на менші одиниці (наприклад, семи). Далі зіставити

спільні семи в мові оригіналу і мові перекладу і виявити спільні семи в обох мовах. Такий шлях значно спростить подальшу роботу над текстом.

Слід підкреслити студентам, що мовні одиниці, які формують текст, часто виступають у ньому в своїх контекстуальних значеннях, які формуються з їх значення в мові (як правило зафіксованому в словнику), та контексту (тобто їх вживання в конкретному уривку тексту). Сукупність контекстуальних значень мовних одиниць у їх взаємозв'язках складає план змісту висловлювання. План змісту є тільки частиною інформації, основою перекладу.

Переклад зв'язного тексту передбачає у більшості варіантів комплексне використання перекладацьких методів і прийомів з урахуванням того, що текст – це єдине ціле у смислового і структурного планах. Тому робота з текстом на парі включає два взаємозв'язані етапи: викладач пояснює загальне положення, пов'язані з труднощами перекладу даного уривку; акцентується увага на специфічних особливостях тексту, які обов'язково мають бути враховані при виборі варіанта перекладу.

Досвід показує, що аудиторна робота над перекладом тексту може базуватися на використанні аналітичного чи синтетичного способу перекладу.

Аналітичний переклад, або ж переклад з аналізом, передбачає детальний аналіз під керівництвом викладача всіх перекладацьких труднощів, окреслення типових проблем і обговорення стандартних шляхів вибору різних (або ж одного) варіантів перекладу.

При синтетичному перекладі студент самостійно перекладає текст певного рівня складності за певний проміжок часу. Потім результат роботи аналізується аудиторією, виявляються недоліки, підкреслюються всі позитивні результати, обговорюються труднощі, з якими довелося зіштовхнутися.

Аналітичний переклад вимагає серйозної підготовки і пропонується у групах з вищим рівнем базових знань. Викладач підбирає текст, який містить достатню кількість цікавих для аналізу елементів, при цьому вирішуючи, які з них стануть об'єктом детального пояснення на занятті, а з якими студенти зможуть розібратися самостійно.

У процесі роботи можуть використовуватися оригінальні неадаптовані тексти різних жанрів та різного ступеня складності, що є перевагою лексико-перекладного методу.

Таким чином, найважливішими плюсами перекладних методів у навчанні іноземних мов є можливість застосування різноманітних прийомів роботи зі зв'язним текстом: переклад та аналіз складних уривків; встановлення аналогій та «розумних» паралелей з рідною мовою; пошук необхідного еквівалента при перекладі; розуміння граматичної системи мови оригіналу; засвоєння значень окремих лексичних одиниць у контексті.

І хоча перші в історії методики перекладні методи мали серйозні недоліки: орієнтація на дослівний переклад, перевага форми над змістом, не комунікативне спрямування у навчанні іноземної мови [4, с. 288], вони дали добрий ґрунт для сучасних напрацювань у цій галузі.

Підсумовуючи сказане, слід наголосити на важливості подальших наукових розвідок у методиці навчання іноземних мов, особливо у методиці навчання перекладу. Адже власне перекладацька діяльність має багатотисячолітню історію, а необхідність викладання перекладу як наукової дисципліни виникла відносно недавно. Переклад як вид діяльності у процесі вивчення іноземних мов поступово виокремився в самостійну багатоконпонентну дисципліну, яка є справжнім джерелом цікавих ідей для дослідження.

Список використаної літератури

1. Комиссаров В.Н. Современное переводоведение / В.Н.Комиссаров. – Москва: ЭТС, 2004. – 421 с.
2. Чердиченко О.І. Про мову і переклад / О.І.Чердиченко. – Київ: Либідь, 2007. – 247 с.
3. Федоров А.В. Основы общей теории перевода / А.В.Федоров. – Санкт-Петербург: СПбГУ, 2002. – 415 с.
4. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник для студентів вищих закладів освіти [С.Ю.Ніколаєва, О.Б.Бігич, Н.О.Бражник, С.В.Гапонова та ін.] – Київ: Ленвіт, 1999. – 319 с.

Смужаниця Диана

кандидат филологических наук, доцент
кафедра иностранных языков
Государственное высшее учебное заведение
«Ужгородский национальный университет», Ужгород, Украина

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ МЕТОДЫ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Статья посвящена переводческим методам в обучении иностранным языкам. Детально анализируются грамматико-переводческий (в основе которого грамматический аспект перевода) и лексико-переводческий (в центре внимания – лексика) методы. Введен краткий экскурс в историю с изучением влияния методики преподавания латинского языка на современную практику преподавания европейских языков. Акцентировано внимание на трудностях, связанных с различиями грамматических и лексических систем языка оригинала и языка перевода.

Ключевые слова: грамматико-переводческий, лексико-переводческий методы, язык оригинала, язык перевода, аналитический перевод, синтетический перевод.

Smuzhanytsya Diana

Candidate of Philological Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of Foreign Languages
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

METHODS OF TRANSLATION IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

The article considers different methods in teaching foreign languages. Detailed analysis has been conducted of grammar-translation (based on the grammatical aspect of translation) and lexical-translation (in which the center of attention is the vocabulary) methods. A brief excursion has been made into history of indicating the influence of Latin teaching methods to the practice of teaching the European languages. The emphasis is put on the difficulties related to differences of grammatical and lexical source language and the target language, as well as the need for component elements analysis by comparing lexical phenomena in the structure of coherent text. The major advantages of translated techniques in teaching foreign languages is the ability to use various methods of working with coherent text, translation and analysis of complex passages; establishing analogies and "intelligent" parallels the native language; searching for the equivalent in translation; understanding of the grammatical system of the language of the original; assimilation of values of certain lexical items in context.

Key words: grammar-transferable method, lexical and translational method, language, language translation, translation analytical, synthetic translation.